

CONSIDERAȚII ASUPRA UNOR PROBLEME PRIVIND DEZVOLTAREA PALEOLITICULUI SUPERIOR ȘI MEDIUL SĂU NATURAL PE TERITORIUL ROMÂNIEI

DE

MARIA BITIRI și MARIN CÂRCIUMARU

Prin cercetările întreprinse în ultimul sfert de veac, descoperirile paleolitice pe teritoriul României s-au înmulțit considerabil, acoperind, practic, toate zonele țării. În acest răstimp preocupările arheologilor s-au concentrat în jurul problemei încadrării culturale a materialelor descoperite și stabilirii vârstei și geocronologiei principalelor etape ale paleoliticului mijlociu și superior în special, acolo unde existau situații stratigrafice mai clare.

În ceea ce privește încadrarea culturală s-a mers, în general, pe linia atribuirii tuturor materialelor specifice paleoliticului superior culturilor aurignaciană și gravetiană orientală, culturi care, din punct de vedere geocronologic, trebuiau să se succedă. Geocronologia culturilor paleolitice s-a dovedit a fi mai dificilă. Geologia și cronostratigrafia depozitelor cuaternare a fost și continuă să fie puțin studiată. În aceste condiții s-a procedat la o divizare stratigrafică a Würmului conformă împărțirii din Europa Centrală ¹.

Multe din stațiunile paleolitice sînt lipsite de faună, iar acolo unde aceasta există, este încă puțin studiată. Determinările pe bază de C_{14} , executate în laboratorul de la Berlin, sînt puține și toate provin din zona est-carpatică. Între acestea, cea mai veche indică o vîrstă mai mare de 35 000 î.e.n. (Bln. 811) pentru musterianul III de la Ripiceni-Izvor pe Prut, urmată de cea de 26830 ± 2000 î.e.n. (Bln.810) pentru musterianul IV din aceeași așezare (această ultimă dată este privită însă cu multă rezervă). Pentru paleoliticul superior avem cinci date absolute: prima, și cea mai veche, indică o vîrstă de $26\,470 \pm 400$ î.e.n. (Bln.809), pentru aurignacianul II de la Ripiceni-Izvor, urmată de cea de $17\,510 \pm 200$ î.e.n. (Bln.1443) pentru gravetianul de la Crasnaleuca, de asemenea pe Prut. Alte trei date provin din așezarea de la Lespezi, pe malul Bistriței, care indică pentru trei dintre straturile gravetiene vîrste cuprinse între aproximativ 15 500 și 16 000 (stratul II = Bln. 805 : $15\,670 \pm 320$ î.e.n. ; stratul III = Bln.806 : $16\,160 \pm 300$ î.e.n. ; stratul V = Bln.808 : $16\,070 \pm 350$ î.e.n.).

Mijloacelor și posibilităților existente s-au adăugat, începînd din 1970, analizele de polen fosil, granulometrice, fizico-chimice și de altă

¹ C. S. Nicolăescu-Plopșor, Dacia. N. S., 2, 1958, p. 384—391.

natură executate pe probe culese din majoritatea stațiunilor paleolitice de peșteră și de terasă cu stratigrafie mai clară. Rezultatele acestor cercetări au permis unele schimbări în vechea schemă geocronologică, introducerea unei terminologii proprii și o viziune nouă asupra succesiunii culturilor paleoliticului superior (fig. 1) ². Pe baza noii scheme geocronologice se pune în evidență, în primul rînd, dezvoltarea neuniformă a ceea ce numim aurignacian și gravetian și contemporaneitatea lor pe alocuri. Adăugînd și unele descoperiri arheologice mai recente se impune delimitarea în timp a complexelor musteriene propriu-zise (paleoliticul mijlociu), detașarea unor aspecte culturale cu caractere tehnico-tipologice combinate (musteroide și aurignacoide) specifice fazei de tranziție și paleoliticului superior de început, după cum și reliefarea caracterului zonal al dezvoltării paleoliticului superior pe teritoriul României.

Prin numărul mare de așezări (circa 100) și prin diversitatea materialelor descoperite se impune, în primul rînd, zona estcarpatică, cu trei subunități distincte: Prutul mijlociu, Valea Bistriței și Podișul Moldovei, fiecare prezentînd anume elemente cronologice și culturale specifice.

Pe lângă faptul că este deosebit de bogată, zona Prutului mijlociu se detașează în primul rînd prin vechimea prezenței omului și evoluția continuă a culturii paleolitice din premusterian pînă în mezolitic, situație dovedită de cele zece niveluri de locuire descoperite la Ripiceni-Izvor ³. Materialele descoperite aici și în numeroase alte așezări prezintă o diversitate culturală aparte, într-o înlănțuire și succesiune care îi rămîn proprii.

Sub formă de facies de tradiție acheleană de debitaj Levallois, care este unicat pe teritoriul României, musterianul superior din această zonă (reprezentat de nivelurile IV—V de la Ripiceni-Izvor) ⁴ durează pînă în prima jumătate a complexului interstadial Ohaba (oscilația climatică Ohaba A) și stă la baza primului facies cultural paleolitic superior de tip Mitoc ⁵.

Prin facies de tip Mitoc înțelegem un facies identificat recent, caracterizat de elemente tehnico-tipologice combinate, lamelare și așchiere (47,14% și respectiv 41,72%), nuclee prismatice uni și bipolare (fig. 2/8, 12), un procentaj foarte ridicat de piese denticulate și cu scobituri laterale, care ajung la 61,5 % (fig. 2/2, 5, 7, 9, 10, 13; fig. 3/1—9), unelte specifice paleoliticului superior (gratoare, burine, străpungătoare) 17% (fig. 2/4, 6, 10), virfuri și alte tipuri de piese cioplite bifacial 7% (fig. 3/11), un număr redus de virfuri musteriene și racloare mai mult atipice (fig. 2/3, 11), un virf de os (fig. 2/1). Toate aceste tipuri de unelte (în procentaje favorabile musterianului) se întîlnesc în nivelurile IV—V de la Ripiceni-Izvor, ceea ce ne-a determinat să considerăm faciesul Mitoc de tradiție musteriană locală ⁶.

Unele din aceste elemente, inclusiv cele bifaciale, se păstrează și mai tirziu, fiind descoperite în straturile opt și nouă de la Ripiceni-Izvor

² M. Cărciumaru, Studii și cercetări de geologie, geofizică și geografie, seria geografie, 24, 1977, 2, p. 191—198; idem, Dacia, N. S., 23, 1979, p. 21—29.

³ Al. Păunescu, SCIVA, 27, 1976, 1, p. 5—8; Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, Repertoriul arheologic al județului Botoșani, București, 1976, p. 226.

⁴ Al. Păunescu, op. cit.

⁵ M. Bittiri și M. Cărciumaru, SCIVA, 29, 1978, 4, p. 463—480.

⁶ Ibidem.

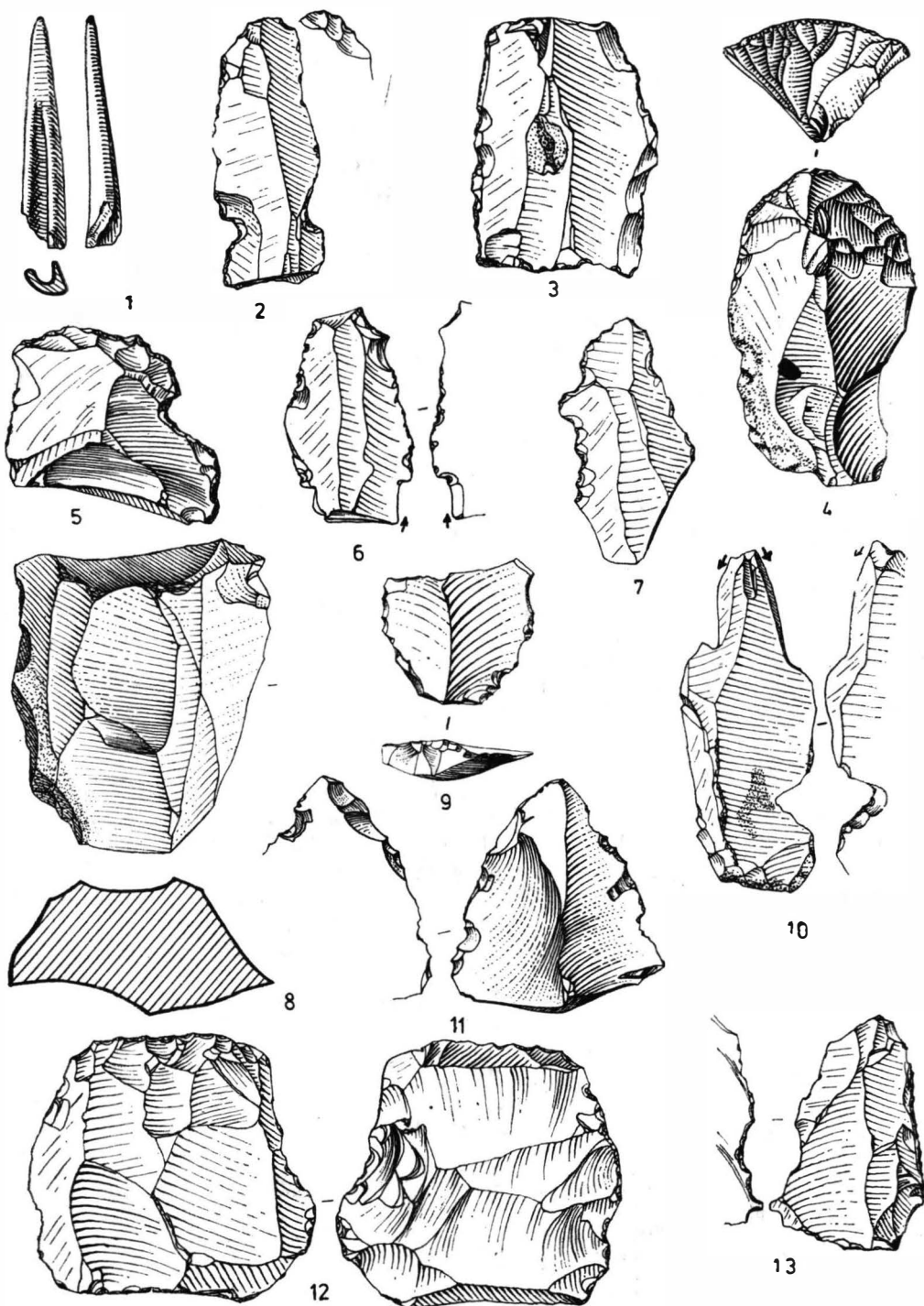

Fig. 2. Prutul mijlociu. Faciesul cultural Mitoc: 1 virf de os; 2—13 nuclee și unelte de silex.

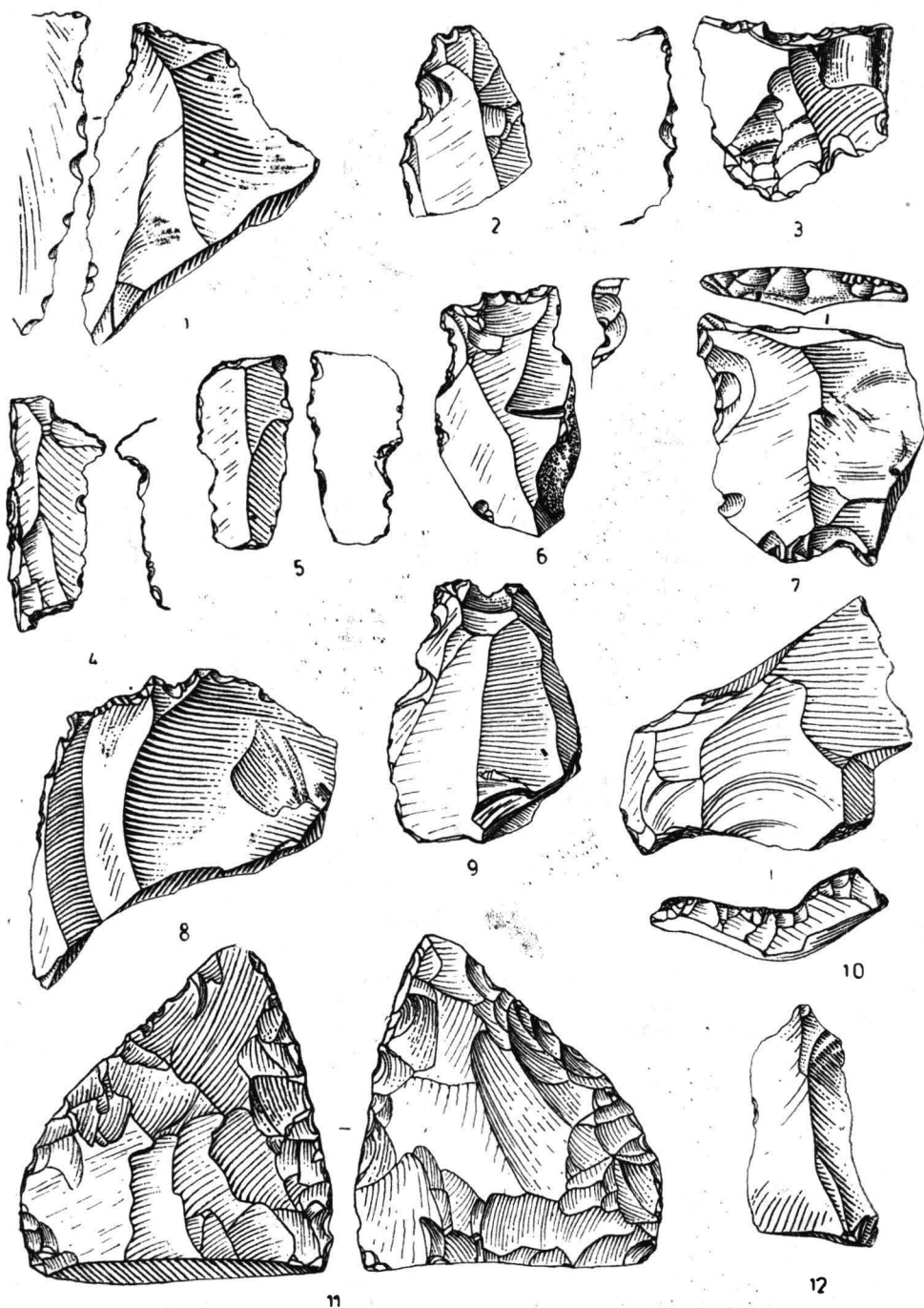

Fig. 3. Prutul mijlociu. Faciesul cultural Mitoc: 1—12 unelte de silex.

(atribuite aurignacianului și respectiv gravetianului oriental), plasate cronostratigrafic în etapa cuprinsă între partea posterioară a oscilației climatice *Ohaba B* și tardiglaciuar. Gratoare aurignacoide, așchii cu retușe marginale alterne și piese denticulate sînt cunoscute și în straturile V și VII din peștera de la Ripiceni-Stîncă (fig. 4/9—13), care ar putea fi interpretate ca etape mai tirzii ale noului facies cultural (Mitoc) ce se profilează pe Valea Prutului. Treptat însă scad elementele musteroide și, în nivelul de la Ripiceni-Izvor și straturile V și VII din peștera de la Ripiceni-Stîncă, apar, în plus, puține lame de tip „à bord abattu”, vîrfuri retușate abrupt „gravette” și unelte combinate (gratoarburin) în proporții care rămîn necunoscute.

La Mitoc nu s-au descoperit resturi faunistice, în schimb la Ripiceni-Izvor, în stratul opt, sînt cunoscute speciile *Cervus* sp., *Sus scrofa*, *Equus caballus fossilis* și *Bos* sp. *Bison* (ultimele două întîlnite și în stratul nouă).

Paralel cu faciesul cultural Mitoc, care cu timpul evoluează probabil către grupa culturală Iorjnița⁷, pe Prutul mijlociu apare un al doilea facies, pe care l-am putea denumi *Ripiceni-Stîncă* sau *Crasnaleuca*, cu două sau mai multe etape sau aspecte culturale: aurignacoid (nivelul I Ripiceni-Stîncă, Piriul lui Istrate-Mitoc și Malul Galben-Mitoc) (fig. 4/16, 17, 22—25) și gravetoid (Ripiceni-Stîncă—nivelul III, Valea Badelui, Crasnaleuca și Coțușca) (fig. 4/1—4, 5a, 6, 7, 18, 19, 21). În primul caz fondul principal de unelte este format din gratoare pe lame și așchii, burine și lame retușate, lame și vîrfuri cu laturile retușate invers și baza rotunjită, izolat unelte cioplite bifacial și alte forme musteroide, piese denticulate. În stațiunile gravetoide apar în plus lame și vîrfuri retușate abrupt și o diversitate de unelte de os, sub formă de tirnăcoape la Ripiceni-Stîncă⁸ (fig. 4/1, 2), vîrfuri șanțuite (fig. 8/2) (comparabile cu cele de la Rașcov⁹), harpoane, ciocane și tirnăcoape la Crasnaleuca și Cotu Miculinți¹⁰ (fig. 8/1, 3—9), comparabile cu cele de la Molodova V/7¹¹. Ca faună, la speciile citate în așezarea de la Ripiceni-Izvor, sînt de adăugat: *Canis vulpes fossilis*, *Canis lupus*, *Hyaena spelaea*, *Arctomys bobac*, identificate de N. N. Moroșan¹² în peștera de la Ripiceni-Stîncă.

Pe Valea Bistriței, la poalele Carpaților Orientali, este atestat numai paleoliticul superior, care este alogen și mai vechi decît cel de pe Prutul mijlociu¹³. Între cele circa douăzeci de așezări cercetate, doar cea de la Ceahlău-Cetățica I (nivelul inferior) este mai timpurie și marchează prima etapă de pătrundere a comunităților paleolitice în Bazinul Ceahlău. Acest strat s-a descoperit într-un depozit de șiroire, atribuit de C. S. Nicolăescu-Plopșor¹⁴ primului interstadiu Würmian, cultural fiind apreciat ca apar-

⁷ G. V. Grigorieva, *Arheologiceskie Isledovaniia Moldavii*, 1972, p. 3—28.

⁸ N. N. Moroșan, *AI GR*, 19, 1938, p. 8—32.

⁹ G. V. Grigorieva, *KS*, 137, 1973, p. 70—73.

¹⁰ M. Brudiu, *Materiale*, Oradea, 1979, p. 7—16.

¹¹ A. P. Cerniș, *Trudi Komissii po izucenlu Celverticnogo perioda*, 15, 1959, p. 5—214; idem, *Paleolit i mezolit Pridnestrovia*. Moscova, 1973, p. 12—13.

¹² N. N. Moroșan, *op. cit.*

¹³ M. Carciumaru, *Dacia*, N. S., 23, 1979, p. 21—29.

¹⁴ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Al. Păunescu și F. Mogoșanu, Dacia*, N. S., 10, 1966, p. 5—117.

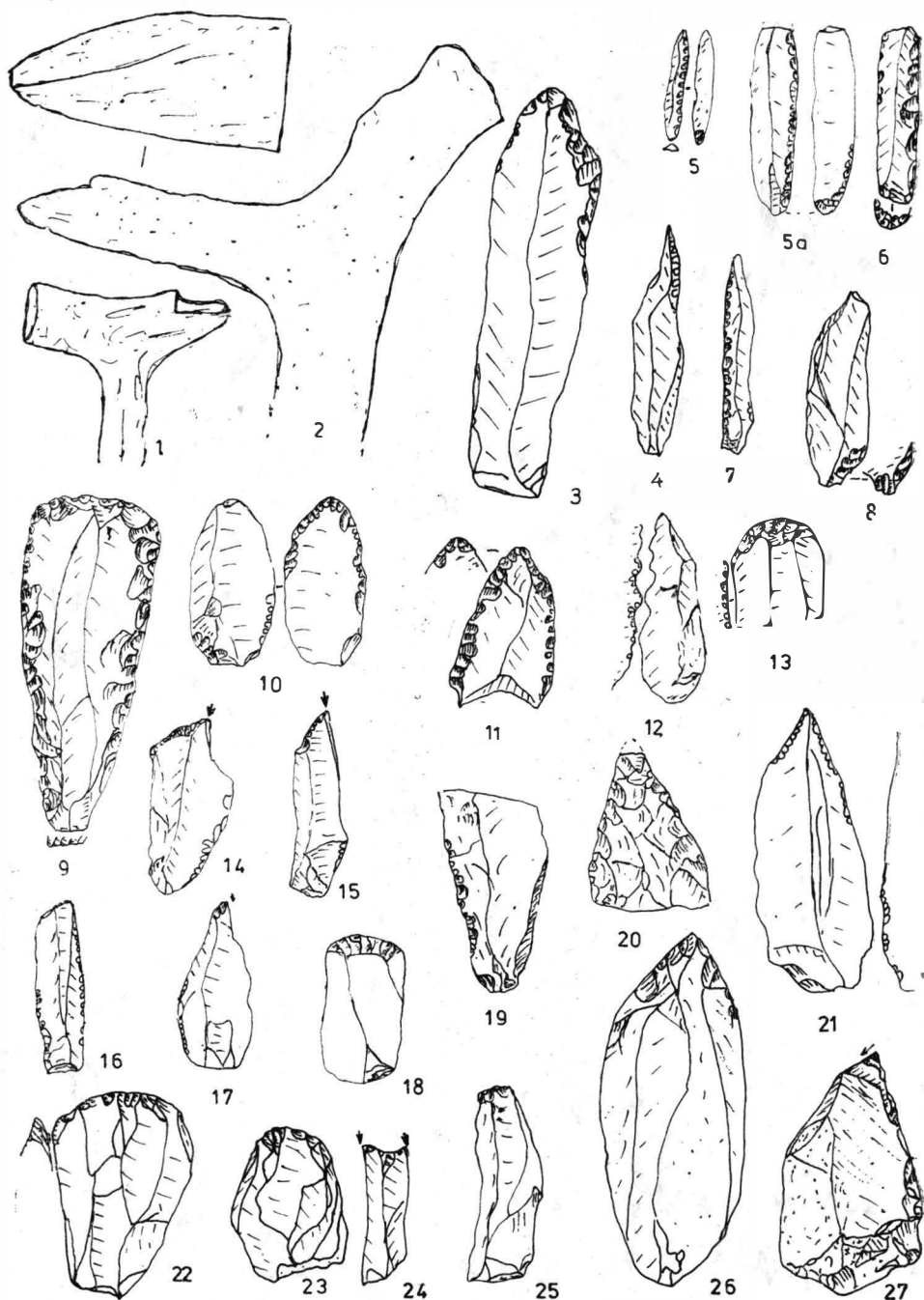

Fig. 4. Prutul mijlociu. Faciesul cultural aurignacoid: 16, 17, 22–25 Ripiceni-Stincă, nivelul I; 20, 26, 27 Ripiceni-Izvor, nivelul VIII. Faciesul gravetoid: 1–2 unelte de os – Ripiceni-Stincă și Coțușca-Cotul Miculinți; unelte de silex – 5a Valea Badelui, 6 Ripiceni-Stincă, nivelul III; 5, 8–15 nivelul V, 3, 4, 7 nivelul VII, 18, 21 Coțușca-Cotu Miculinți, 19 Malul Galben.

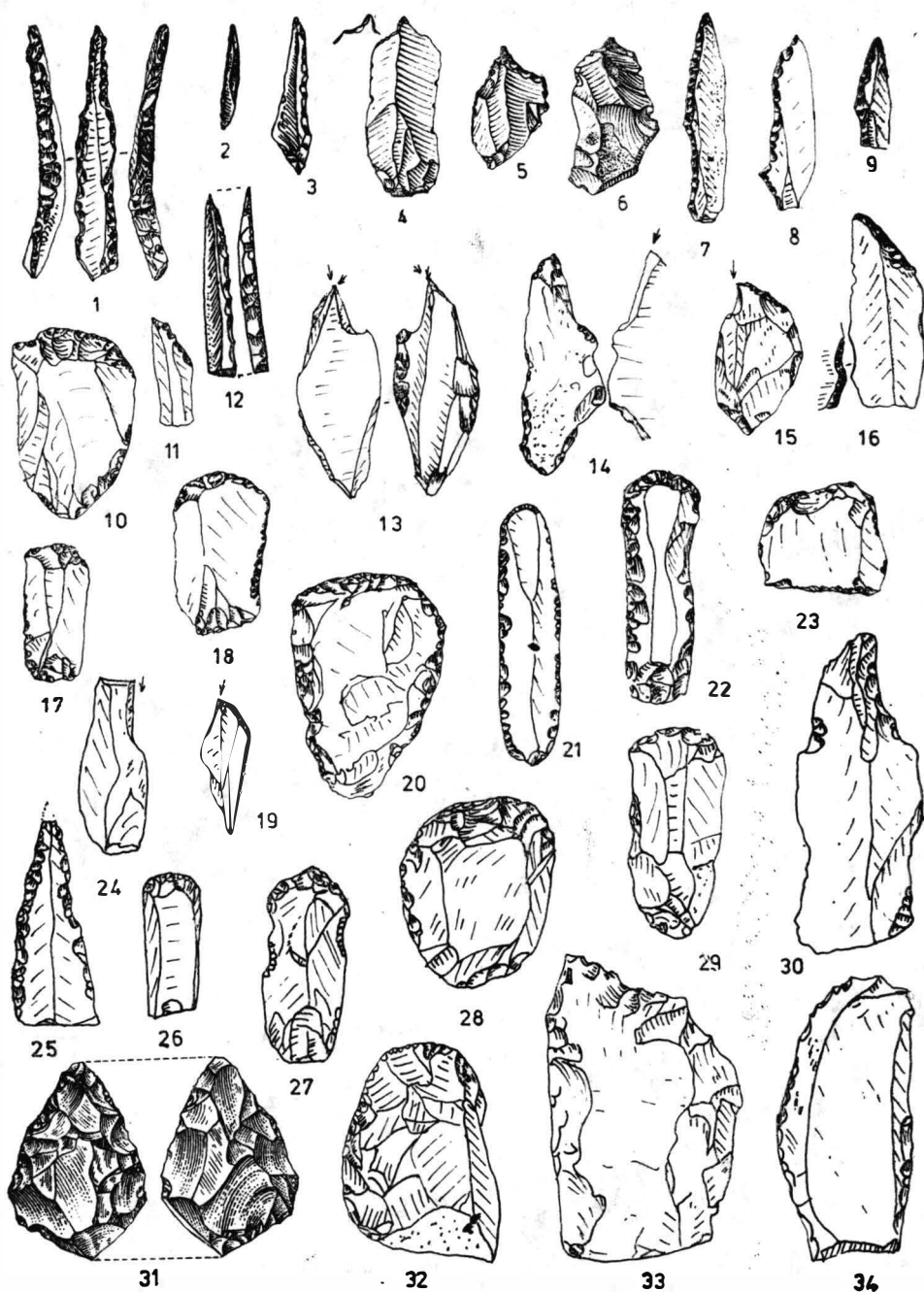

Fig. 5. Valea Bistriței. Faciesul cultural aurignacoid: 24–34 (31–33 Cetățica I, nivelul inferior; 24–30, 34 Țirțu). Faciesul cultural gravetoid: 1–3 Bofu Mic; 4–6 Lespezi; 7–9, 21–23 Buda; 10–20 Bistrițioara.

ținind aurignacianului inferior. Este de reținut faptul că materialul litic constă în primul rînd din piese tipice (88, din 102) și cuprinde nuclee prismatice și piramidale în proporție de 11,3%, lame 39,9%, așchii 22,7%, gratoare 11,3% (fig. 5/32), racloare 10,3% (fig. 5/33), piese bifaciale (virfuri — fig. 5/31 și racloare — 3,4%) și virfuri musteroide 1,1%. Piese se sint cioplite din roci carpatice în exclusivitate, între care predomină menilitul și gresia cu glauconit. Prin folosirea rocilor carpatice, dar și prin tipologia uneltelor, acest strat amintește mai degrabă de complexe timpurii ale paleoliticului din Oaș, exprimate prin straturile inferioare de la Boinești, Remetea-Somoș I și Baia Mare-Buşag¹⁵.

Stratul inferior de la Ceahlău-Cetățica I este suprapus de un depozit steril care corespunde probabil depozitului încadrat în prima fază a *complexului interstadial Ohaba* de la Bistricioara și Dirțu¹⁶ și include straturile de cultură atribuite aurignacianului mijlociu. Este vorba de straturi subțiri, cu materiale puține și tipologie săracă, reprezentată de lame și așchii simple și unele retușate oblic (în proporție de 90% la Bistricioara și 60% la Dirțu și gratoare 4% și respectiv 37%), cioplite, ca și în cazul primului nivel de la Cetățica I, din roci carpatice (fig. 5/24—30, 34). Tipologia restrînsă și materia primă carpatică indică pătrunderea unor comunități paleolitice din nord și nord-vest, probabil prin pasul Prislop, pe unde se poate face legătura Bistriței cu Maramureșul¹⁷. Aceste stațiuni marchează cea de-a doua etapă de pătrundere a comunităților paleoliticului superior în această zonă.

Începînd cu depozitele atribuite celei de-a doua jumătăți a *complexului interstadial Ohaba* și pînă în tardiglaciuar caracterul culturii paleoliticului superior pe Valea Bistriței se complică treptat prin pătrunderea unor comunități din zonele răsăritene. Acestea aduc silex buglevian (deci de vîrstă miocenă și nu cretacică cum se credea) aflat în depozite naturale pe Prut și pe Nistru, o gamă mai variată de unelte, care include, în plus, față de cele din etapa anterioară, diverse forme de burine (care nu depășesc însă 10—15%), lame „à dos”, virfuri retușate abrupt (*grattoires*), lame trunchiate, lame denticulate, unelte combinate etc. (fig. 5/1—3, 4—6, 7—9, 21—23, 10—20) (la Cetățica I, Dirțu, Bistricioara, Podiș, Bofu Mare, Bofu Mic, Poiana Cireșului și Lespezi) și izolat piese de tip „points à cran” (Buda) — așezări atribuite diverselor faze grave-tiene dar care marchează cea de a treia etapă a paleoliticului pe Valea Bistriței. Între materialele descoperite în aceste așezări sint de remarcate, ca mai deosebite, străpungătoarele (*perçoirs*) de la Bofu Mic (fig. 5/1), cioplite pe lame lungi retușate abrupt bilateral și puse de F. Mogoșanu¹⁸ pe seama influențelor magdaleniene; străpungătoarele mărunte, cioplite pe lame simple, descoperite la Lespezi (fig. 5/4—6)¹⁹; caracterul cu totul

¹⁵ M. Bitiri, *Paleoliticul în Țara Oașului*, București, 1972, p. 99—109. M. Bitiri și M. Cărciumaru, *Marmația*, 5, 1980 (sub tipar).

¹⁶ Al. Păunescu, Emilia Cărciumaru, M. Cărciumaru și P. Vasilescu, *SCIVA*, 28, 1977, 2, p. 157—183.

¹⁷ M. Cărciumaru, *Mediul geografic în pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, București, 1980, p. 152—174.

¹⁸ F. Mogoșanu, *SCIV*, 11, 1960, 1, p. 125—129.

¹⁹ M. Bitiri și V. Căpitanu, *Carpica*, 1972, p. 39—90.

deosebit al osuarului de la Buda²⁰ și vetrele adinci cu gropi speciale pentru păstratul focului sau cu altă destinație, descoperite la Dîrțu (nivelul II), Bistricioara (nivelul II) și Lespezi (nivelul IV), vetre care au fost probabil adăpostite, făcînd parte din complexe de locuit, dar care, din lipsă de dovezi concrete, nu pot fi reconstituite.

Resturile faunistice descoperite pe Valea Bistriței, determinate de Alexandra Bolomey, indică prezența speciilor *Bos/Bison*, *Equus caballus fossilis*, *Rangifer* sp. și *Mammulus primigenius*, cu specificarea că bovidele fosile sînt specifice etapelor mai timpurii (aurignacoide), iar *Equus caballus* și renul pentru cele tirzii (gravetoide)²¹. Într-un studiu mai de detaliu asupra faunei de la Buda și Lespezi, unde materialul osteologic se păstrează în condiții mai bune, Alexandra Bolomey conchide că renul de la Buda (așezare, cronologic, mai timpurie decît cea de la Lespezi) era de talie mare, crescut în condiții optime acestei specii, în timp ce renul de la Lespezi era de talie mică, fiind degenerat din cauza condițiilor climatice mai aspre ce ar indica sfîrșitul perioadei de viețuire a acestei specii în Moldova. Adăugăm, de asemenea, ca deosebit de importantă, concluzia, formulată pe baza studierii coarnelor de la Lespezi, că cele șase niveluri de locuire reprezintă stațiuni cu exploatare animală sezonieră de primăvară și toamnă, fapt ce explică și perioada scurtă de timp în care s-au acumulat straturile de cultură. Datele C₁₄ de 15 670 și 16 070 dovedesc acumularea straturilor II—V într-o perioadă de circa 400 de ani. La aceasta însă trebuie avută în vedere și relativitatea datelor invocate mai sus, apreciată la $\pm 300-350$ de ani, după cum și faptul că straturile de cultură sînt subțiri și se suprapun direct, toate acestea dovedind din plin caracterul sezonier al celor șase niveluri de locuire și efectuarea acumulării depozitului într-un timp relativ scurt.

În zona de podiș a Moldovei s-au descoperit numai așezări tirzii, toate situate pe înălțimi, în depozite loessoide atribuite etapei de sfîrșit a pleistocenului și începutul holocenului²². Așezările sînt numeroase și dese, cu concentrări mai accentuate în nord și sud. Densitatea lor și straturile de cultură subțiri par a indica popasuri ale unor grupe de vînători ce s-au dispersat odată cu dispariția faunei glaciare, dar care, în peregrinările lor, au păstrat, de-a lungul timpului, anume tradiții etno-culturale și caractere tehnico-tipologice în cioplirea pietrei specifice comunităților din care s-au desprins. Așa se explică și faptul că materia primă este amestecată, aceasta constînd atît din roci carpatice, cit și din silex buglovian de Prut. Tipologia inventarului litic continuă să fie dominată de gratoare care, la Valea Seacă ajung la 45%. Alături de gratoare apar burine, lame simple și retușate, puține lamele „à dos” și virfuri „à dos” (*gravette*), lame trunchiate, unelte combinate etc. Între acestea se detașează totuși două aspecte culturale: primul, documentat prin complexe de la Valea Ursului în Podișul Birladului²³ și Valea Seacă (județul Iași)²⁴, amintește

²⁰ C. S. Nicolăescu-Plopșor, V. Căpitanu, C. Buzdugan și V. Ursache, *Materiale*, 7, 1961, p. 21—25.

²¹ Alexandra Bolomey, *Dacia*, N. S., 10, 1966, p. 114—116.

²² M. Cărciumaru, *op. cit.*, p. 203—216.

²³ M. Brudiu, *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, București, 1974, p. 122—124.

²⁴ Al. Păunescu, *SCIV*, 21, 1970, 4, p. 539—555.

pe cel pe care îl denumeam de tip Ripiceni-Stincă sau Crasnaleuca pe Prut. Pe lângă tipurile de unelte citate mai sus, care rămân specifice tuturor așezărilor atribuite gravetianului, inventarul litic din aceste două așezări conține lame și virfuri cu marginile retușate invers și baza rotunjită, cioplită suplimentar pe partea ventrală (fig. 6/1—4, 8—14, 5—7), comparabile și cu cele descoperite la Kamennaia Balka și Ciulek I din nordul Mării de Azov²⁵. Un al doilea aspect este marcat de așezarea de la Mălușteni IV²⁶. Materialul litic este puternic microlitizat, dar și aici se păstrează proporția dominantă a gratoarelor (fig. 6/15—50) avînd, în plus, un procent ridicat de lamele mărunte de tip „Dufour”, comparabile cu cele de la Balșaiia Akkarja²⁷.

În concluzie, subliniem încă o dată că în zona est-carpatică a României lipsesc așezările aurignaciene tipice²⁸, acestea fiind substituie de *faciesul Mitoc* pe Prut și de complexe aurignacoide izolate. Faciesurile gravetoide au elemente comune cu cultura de tip Molodova²⁹, în special în ceea ce privește uneltele de os din așezările de pe Prut și lamele cu retușe plate, inverse la bază, dar se deosebesc de acestea prin procentul ridicat al gratoarelor în detrimentul burinelor. În ultimul timp a apărut totuși o excepție, prin descoperirea așezării de la Coțușca-Cotu Miculinți, unde burinele sînt cele majoritare (126 față de 71 gratoare), situație pe care M. Brudiu³⁰ o explică prin nevoia sporită pentru acest tip de unealtă folosită la prelucrarea osului.

La sud de Carpați se cunosc doar trei așezări importante, care reprezintă faciesuri culturale deosebite. Remarcăm în primul rînd așezarea de la Malu Roșu (Giurgiu), pe Dunăre, și pe cea de la Lapoș, în zona subcarpatică, ambele aflate în depozite loessoide din pleistocenul superior tîrziu. Materialul litic este cioplit din silex local, la Lapoș, și silex de proveniență balcanică, specific depozitelor de pe Dunăre, la Malul Roșu. Ambele prezintă o industrie macrolitică rudimentară formată din gratoare, răzuitoare „rabots” și „tranchets”, la Lapoș³¹ (fig. 7/32, 33) și un ansamblu de unelte caracterizat prin gratoare (37,5%), racloare (9,72%), lame cu retușe plate (33,33%), puține burine și lame cu scobituri laterale, la Malul Roșu³² (fig. 7/34, 35). Interes deosebit prezintă descoperirea de către V. Boroneanț³³ în Peștera Climente de pe Dunăre a unui strat de cultură pe care l-a atribuit gravetianului. Cercetarea este în curs de definitivare, dar se remarcă totuși procentul ridicat al uneltelor — 77,3% — și între acestea lamele cu retușe plate, inverse la bază (similare celor din

²⁵ P. I. Boriskovski, N. D. Praslov, *Arheologia SSSR*, A 1—5, 1964.

²⁶ M. Brudiu, *op. cit.*, p. 107—109.

²⁷ G. V. Grigorieva, *Acta Musei Nationalis Pragae*, 20, 1966, 1/2, p. 17—21; idem, *Pozdnepaleoliticheskie pamiatniki severo-zapadnogo Priernomoria i severnogo Priazovia*, Leningrad, 1968 (Rezumatul tezei de doctorat).

²⁸ M. Bitiri, U.I.S.S.P., IX Congrès, Colloque XVI, 1976, p. 51—74.

²⁹ G. P. Grigorieva, Kamenii vek na territorii SSSR, 1970, p. 43—63; J. Kozłowski, *La fin des temps glaciaires en Europe*, Colloque international du CNRS, 271, 1977, 1, Bordeaux, p. 443—583.

³⁰ M. Brudiu, *SCIVA*, 31, 1980, 1, p. 13—22.

³¹ F. Mogoșanu, *SCIV*, 15, 1964, 3, p. 337—350.

³² Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970.

³³ V. Boroneanț, *Revista muzeelor*, 6, 1968, p. 542—546.

Fig. 6. Podișul Moldovei: 1—4, 8—14 Valea Ursului; 5—7 Valea Badelui; 15—50 Mălușteni.

zona est-carpatică), un virf de os, un număr mare de lame și virfuri „à dos”. Situația din Peștera Climente rămâne singulară în această parte a țării.

În vestul Carpaților Occidentali, în Banat, F. Mogoșanu³⁴ a identificat și caracterizat un facies aurignacian specific doar acestei zone, (fig. 7/20—24, 28—30) cu analogii în grupa Krems, și un facies cuartitic, ambele dezvoltându-se paralel, în etape succesive, începînd din cel de-al doilea stadiu glaciatic al pleistocenului superior³⁵ (fig. 7/25—36, 31).

O zonă aparte o formează paleoliticul din Bazinul Oaș, situat la extremitatea nord-vestică a României³⁶. Aici s-au identificat așezări ce marchează trei etape principale de pătrundere a comunităților paleolitice: 1 — musteroide sau de tranziție la paleoliticul superior, cu o structură tehnico-tipologică ce dovedește legături genetice cu musterianul carpatic (fig. 7/16); 2 — aurignaciene, în inventarul cărora predomină gratoarele, situație comparabilă cu aurignacianul est-slovac³⁷ (fig. 7/17—19); 3 — gravetiene (fig. 7/1—15) cu o structură statistică apropiată de cea a sagvarianului, caracterizat recent de J. Kozłowski³⁸. Toate sînt situate în depozite loessice, pe înălțimi, au inventar litic cioplit din materie primă locală (andezite, jaspuri). La acestea se adaugă obsidiana, Oașul fiind singura zonă de pe teritoriul României unde comunitățile aurignaciene și gravetiene au folosit intens obsidiana ca materie primă. La cele cunoscute, s-au alăturat, mai recent, alte două așezări: Baia Mare-Bușag și Ileanda-Perii Vadului. Ambele sînt situate pe terase înalte de pe partea dreaptă a Someșului. Mai bine studiată este cea de la Bușag³⁹. Cele două straturi de cultură, identificate în această așezare, au fost omologate cu prima și ultima etapă de locuire paleolitică din Oaș.

Ne-am oprit asupra acestor așezări spre a sublinia că între ele, pe aceeași parte a Someșului, s-au descoperit recent, într-o galerie adîncă a unei peșteri (Peștera Cucuiat, comuna Letca, județul Sălaj), primele picturi rupestre paleolitice de pe teritoriul României⁴⁰.

Probleme deosebite ridică așezările din peșterile carpatice, unde, cu excepția peșterii Hoților de la Băile Herculane, în ultimele două decenii nu s-au mai practicat săpături arheologice, dar nici nu s-au făcut studii complete asupra materialelor existente. Din cele mai importante dintre ele s-au ridicat probe și s-au făcut analize polinice și de altă natură care, treptat, au adus schimbări în viziunea asupra geocronologiei straturilor paleolitice⁴¹, schimbări care impun și reevaluarea apartenenței lor culturale. Înțelegem prin aceasta necesitatea detașării complexelor musteriene,

³⁴ F. Mogoșanu, *Dacla*, N. S., 16, 1972, p. 5—27; idem, *Paleoliticul din Banat*, București, 1978, p. 107—130.

³⁵ M. Cărlumaru, în F. Mogoșanu, *op. cit.*, p. 83—101.

³⁶ M. Bîlîrlî, *Dacla*, N. S., 9, 1965, p. 33—43; idem, *Paleoliticul în Țara Oașului*, București, 1972, p. 98—121.

³⁷ L. Báñez, U. I. S. S. P., IX Congrès, Colloque XVI, 1976, p. 30—50.

³⁸ J. Kozłowski, *op. cit.*

³⁹ M. Bîlîrlî și M. Cărlumaru, *op. cit.*

⁴⁰ M. Cărlumaru și M. Bîlîrlî, *SCIVA*, 30, 1979, 2, p. 285—292.

⁴¹ M. Cărlumaru, *SCIV*, 24, 1973, 2, p. 179—205; idem, *SCIVA*, 25, 1974, 3, p. 351—357; idem, *Studii și cercetări de geologie, geofizică și geografie, seria geografie*, 24, 1977, 2, p. 191—198; idem, în F. Mogoșanu, *op. cit.*, p. 83—101; idem, *Dacla*, N. S., 23, 1979, p. 21—29; idem, *Mediul geografic în pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, București, 1980, p. 236—248; M. Cărlumaru și V. Glăvan, *SCIVA*, 26, 1975, 1, p. 9—15.

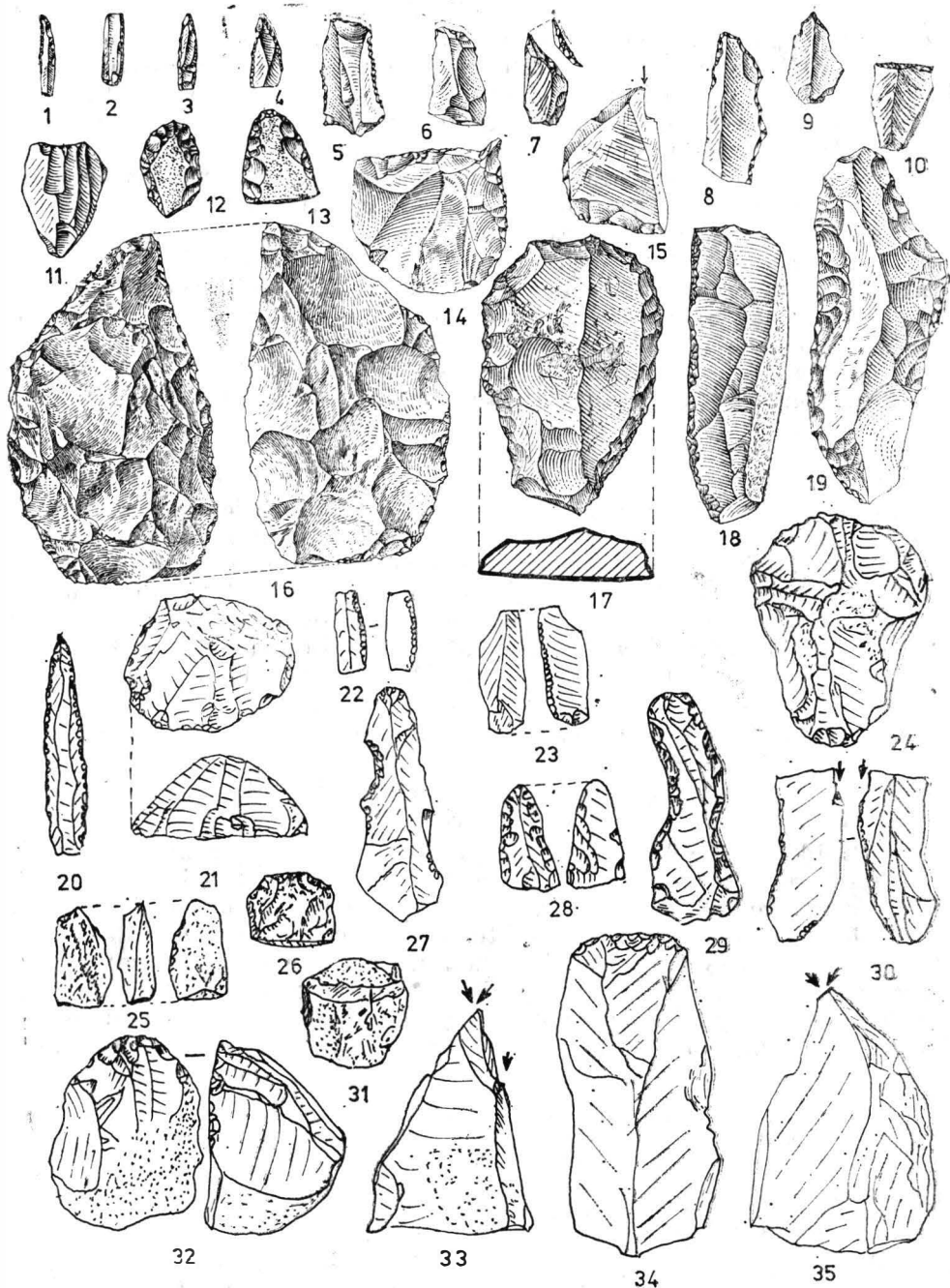

Fig. 7. Zona sud-carpatică: 32, 33 Lapoș; 34, 36 Giurgiu—Malul Roșu. Banat: 25, 26, 31 Băile Herculane; 20—23, 27, 28, 30 Tincova; 29 Coșava, nivelul I; 24 Românești—Dumbrăvița, nivelul III. Oaș, etapa I: 16 Remetea—Șomoș I, nivelul I; etapa II: 17, 18 Călinești II, 19 Remetea—Șomoș I, nivelul II; etapa III: 1—5, 11—15 Boinești, nivelul III, 6—10 Remetea—Șomoș I, nivelul III.

care reprezintă paleoliticul mijlociu propriu-zis, de cele mai târziu, atribuite musterianului superior prelungit, dar care sînt contemporane culturilor paleoliticului superior și aparțin, deci, acestei perioade.

O situație edificatoare din acest punct de vedere o constituie complexul cuarțitic descoperit într-un depozit atribuit celui de-al doilea stadiu glaciatic al pleistocenului superior de la Băile Herculane, complex pe care, deși F. Mogoșanu îl pune în legătură cu „musterianul cuarțitic” din peșterile Carpaților Meridionali, îl apreciază ca reprezentînd saltul cel mai important de trecere la paleoliticul superior și prima fază a ceea ce numește „paleolitic cuarțitic” ce se dezvoltă paralel cu aurignacianul din Banat, ajungînd pînă în epipaleolitic ⁴².

Folosirea cu precădere a cuarțitului pentru cioplitul uneltelor imprimă complexului de la Băile Herculane un caracter unitar. Tehnologia și tipologia pieselor indică atît elemente specifice culturii musteriene (racloare și piese cioplite bifacial), cît și paleoliticului superior (nuclee prismatice, gratoare). Situații întrucîtva asemănătoare se constată în nivelul superior (I a—c) din Peștera Curată de la Nandru, în stratul de cultură din Peștera Spurcată de la Nandru, în nivelul III—IV din Peștera Bordul Mare de la Ohaba Ponor și primul nivel (musterian) din Peștera Gura Cheii de la Rîșnov. În toate aceste complexe s-au descoperit unelte care indică o tehnologie mai complexă și o tipologie mai variată, modalități de retușare diverse. Nu se cunosc încă proporțiile pe tipuri, dar față de complexele mai vechi, musteriene propriu-zise (cuprinse între interglaciaticul Boroșteni și cel de-al doilea stadiu glaciatic al pleistocenului superior) ⁴³ (fig. 1), caracterizate printr-o industrie așchiară specifică paleoliticului mijlociu, aceste complexe au o gamă tipologică mai largă, care se completează cu piese denticulate, lame arhaice cu marginile paralele retușate mărunț, așchii cu trunchiere retușată, gratoare pe așchii și pe lame scurte și pe alocuri burine. Piese bifaciale continuă să fie prezente totdeauna în proporții reduse, dar spre deosebire de cele din complexele mai timpurii sînt cioplite îngrijit, mult applatizate și au baza subțire și ușor îngustată față de mijlocul pieselor (fig. 5/31; fig. 7/16).

Prin caracterul tehnico-tipologic combinat al inventarului (așchiar, lamelar și bifacial) și folosirea cuarțitului și a silexului carpatic, complexele mai sus amintite (complexe musteroide) (fig. 1) sînt comparabile cu cele din prima etapă a paleoliticului din Oaș și Maramureș și s-au dezvoltat cronologic paralel cu faciesul de tip Mitoc de pe Prut, cu szeletianul ⁴⁴ și presolutreanul ⁴⁵ Europei centrale.

În concluzie din punct de vedere paleoclimatic și geocronologic se pot detașa următoarele perioade specifice paleoliticului din România (fig. 1):

— Perioada de timp cuprinsă între *interglaciaticul Boroșteni* și sfîrșitul stadiului glaciatic care desparte *complexul interstadial Nandru* de *complexul interstadial Ohaba* este specifică desfășurării paleoliticului mijlociu.

⁴² F. Mogoșanu, *Paleoliticul din Banat*, București, 1978, p. 130—137.

⁴³ M. Cărciumaru, Studii și cercetări de geologie, geofizică și geografie, seria geografie, 24, 1977, 2, p. 191—198; idem, *Dacia*, N. S., 23, 1979, p. 21—29.

⁴⁴ M. Gábori, *ActaArchHung*, 3, 1953, 1, p. 68.

⁴⁵ L. Zotz, *Kösten, ein Werkplatz des Praesolutréen in ober franken*, *Quarter Bibliothek*, 3, Bonn, 1959.

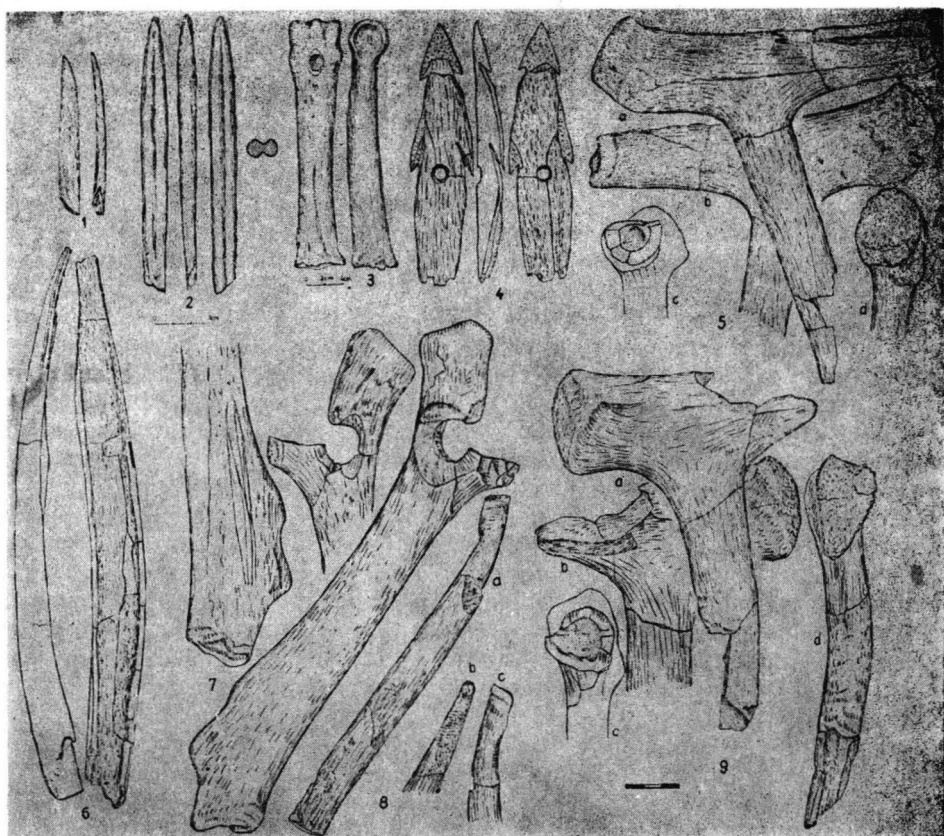

Fig. 8. Prutul mijlociu. Faciesul gravetoid: 1—9 unelte de os — Crasnaleuca și Cotu Miculinți (după M. Brudiu).

— Perioada care include partea cu totul finală a stadiului glaciatic și a precedat *complexul interstadial Ohaba* și cele două oscilații climatice *Ohaba A* și *Ohaba B*, din cadrul acestui complex de încălzire, se caracterizează prin coexistența culturilor musteroide de tranziție cu cele din paleoliticul superior.

— Între sfârșitul oscilației climatice *Ohaba B* și pînă spre a doua jumătate a oscilației climatice *Herculane II*, înglobînd deci și ultimul stadiu glaciatic al pleistocenului superior, s-a desfășurat paleoliticul superior propriu-zis.

— Spre partea finală a tardiglaciaticului se remarcă, în Podișul Moldovei în special, existența unor așezări paleolitice tîrzii — gravetoide. Aceste comunități gravetoide vor persista pe aceste meleaguri pînă spre a doua jumătate a fazei de vegetație a *molidului* — *stejărișului amestecat și alunului*, fază care marchează optimul climatic postglaciatic. Aproximativ în același timp, într-o serie de alte așezări ale României, existau culturi atribuite epipaleoliticului sau tardenoazianului.

QUELQUES PROBLÈMES DU DÉVELOPPEMENT DU PALÉOLITHIQUE SUPÉRIEUR ET SON MILIEU NATUREL SUR LE TERRITOIRE DE LA ROUMANIE

RÉSUMÉ

Etayés sur le nouveau schéma géochronologique, les auteurs limitent la période du paléolithique moyen (le moustérien) à l'*interglaciaire Borosteni* et au deuxième stade glacial du pl. istocène supérieur, les couches supérieures des grottes carpatiques étant interprétées comme appartenant à des cultures moustéroïdes, qui se sont développées dans le paléolithique supérieur, en parallèle avec le paléolithique quartzitique du Banat, la première étape du paléolithique de l'Oaş et du Maramureş et le faciès culturel de type Mitoc sur le Prut.

Les auteurs mettent en évidence le caractère zonal des cultures du paléolithique supérieur du territoire de la Roumanie. Parmi celles-ci, la zone est-carpatique est la plus riche. La phase ancienne de développement du paléolithique supérieur du Prut, découverte dans le *complexe interstadial Ohaba*, est marquée par le faciès culturel de type Mitoc, développé sur la base du moustérien de tradition acheuléenne locale.

Le paléolithique supérieur de la Vallée de la Bistriţa est plus ancien; il présente les deux premières phases aurignacoïdes pouvant être mises en liaison avec les stations similaires de l'Oaş et du Maramureş.

Depuis les dépôts *Ohaba B* jusqu'au tardiglaciaire pénètrent des communautés provenant des zones de l'est qui apportent le silex de Prut et des éléments culturels Molodova qui occupent aussi le Plateau de la Moldavie.

Dans la zone ouest-carpatique se développe l'aurignacien de type Krems et le paléolithique quartzitique tandis qu'au nord-ouest se développe le paléolithique type Oaş avec les trois étapes distinctives.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. La géochronologie des différentes couches d'habitat paléolithique en Roumanie.

Fig. 2. Prut moyen. Le faciès culturel Mitoc: 1 point en os; 2—13 nucleus et outils en silex.

Fig. 3. Prut moxen. Le faciès culturel Mitoc: 1—12 outils en pierre (silex).

Fig. 4. Prut moyen. Le faciès culturel aurignacoïde: 16, 17, 22—25 Ripiceni-Stincă, niveau I; 20, 26, 27 Ripiceni-Izvor, niveau VIII. Le faciès gravettoïde: 1, 2 outils en os — Ripiceni-Stincă; outils en silex — 5a Valea Badelui, 6 Ripiceni-Stincă, niveau III; 5, 8—15 niveau V; 3, 4, 7 niveau VII; 18, 21 Coţuşca-Cotu Miculişti, 19 Malul Galben.

Fig. 5. La vallée de la Bistriţa. Le faciès aurignacoïde: 24—34 (31—33 Cetăţica I niveau Inferior; 24—30, 34 Dirţu). Le faciès gravettoïde: 1—3 Bofu Mic; 4—6 Lespezi; 7—9, 21—23 Buda; 10—20 Bistricioara.

Fig. 6. Le plateau de la Moldavie: 1—4, 8—14 Valea Ursului; 5—7 Valea Badelui; 15—50 Măluştteni.

Fig. 7. La zone sud-carpatique: 32, 33 Lapoş; 34, 35 Giurgiu—Malul Roşu. Banat: 25, 26, 31 Băile Herculane; 20—23, 28, 30 Tincova; 29 Coşava, niveau I; 24 Româneşti—Dumbrăviţa, niveau III. Oaş, etapa I: 16 Remetea—Şomoş I, niveau I; etapa II: 17, 18 Călineşti II, 19 Remetea—Şomoş I, niveau II; etapa III: 1—5, 11—15 Boineşti, niveau III, 6—10 Remetea—Şomoş I, niveau III.

Fig. 8. Prut moyen. Le faciès gravettoïde: 1—9 outils en os — Crasnaleuca et Cotu Miculişti (d'après M. Brudiu).

